

Sağlık Etki Değerlendirmesi

Health Impact Assessment

Emine Didem Evcı Kiraz

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı A.D., AYDIN

Yazışma Adresi / Correspondence:

Emine Didem Evcı Kiraz

Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD

Hasanefendi Mah. Hastane Cad. No.1 Efeler/ Aydın

T: +90 532 611 08 71 E-mail: devci@yahoo.com

Orcid:

Emine Didem Evcı Kiraz, <https://orcid.org/0000-0003-0090-5590>

Geliş Tarihi / Received : **24.07.2018** Kabul Tarihi / Accepted : **15.08.2018**

Kiraz ED. Sağlık Etki Değerlendirmesi
J Biotechnol and Strategic Health Res. 2018;2(2):82-86.

Özet

Sağlık Etki Değerlendirmesi (SED) karar vericiye rehberlik sunan bir eylemdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı aracılığı ile 2003 yılında Sağlıklı Şehirler Projesi kapsamında bu kavramı tanıtmıştır. Türkiye’de çalışmalar 2004 yılında başlatılmıştır. Temel metodolojisi; mevcut durumu ortaya koymak, yeni fikirleri harekete geçirmek için alternatifleri sorgulamak, sorgularken ortaya çıkan tüm riskleri küçümsemeden tartışmak ve B planları üretmek olarak en iyi ve/veya olmazı oldurmaktır. Kullanım alanları için ileri okumalar yapılmalı, örnek uygulamalar incelenmelidir. Mutlaka uzmanlarla çalışmak ve bu konuda farkındalığı arttırıcı faaliyetleri öne çıkarmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler : Sağlık etki değerlendirme, sağlık hizmetleri, şehir, çevre sağlığı

Abstract

Health Impact Assessment (HIA) is an action that provides decision-making guidance. The World Health Organization (WHO) introduced this concept within the Healthy Cities Project in 2003 through the European Healthy Cities Network. The activities in Turkey was initiated in 2004. Basic methodology is to question the alternatives to mobilize new ideas, to debate all the risks that arise while questioning, and to make B plans the best and / or the least. Further reading should be done for the areas of use, sample applications should be examined. It is absolutely necessary to work with experts and to highlight activities that raise awareness in this regard.

Key Words Health impact assessment, health services, urban, environmental health

Giriş

“Health Impact Assessment (HIA)-Sağlık Etki Değerlendirmesi (SED)” kavramı, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı aracılığı ile 2003-2008 yıllarını kapsayan Sağlıklı Şehirler Projesi dördüncü döneminde ana temalar arasında yer almıştır. Özellikle yerel yönetimler, şehir, çevre ve sağlık alanında çalışanlar, profesyoneller, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlere SED kavramı böylece tanıtılmıştır. Günümüzde SED “Tüm Politikalarda Sağlık” akımının öncüsü olarak değerlendirilmektedir.¹ En büyük misyonu da sağlıklı şehir yaklaşımının sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

SED büyük bir laf gibi durmakla birlikte, aslında daha da büyük faaliyetler bütünü tanımlamaktadır. Bir bakıma “tepeden bakmak”tır. Çok sayıda değerlendirme yöntemleri vardır. Aşağıda bazı örnekler sunulmuştur:

- İzleme ve değerlendirme
- Çevre etki değerlendirmesi (ÇED)
- Stratejik ÇED
- Risk Değerlendirmesi
- Sosyal etki değerlendirmesi (SoED)
- Sağlık teknolojisi değerlendirmesi (STD)
- Sağlık etki değerlendirmesi (SED)
- Çevre sağlığı etki değerlendirmesi (ÇsSED)

SED’in bunlardan farkı; hepsini kapsayan çerçeve değerlendirme olmasıdır. Doğrudan politika yapıcı ve karar verici tarafından kullanılmak üzere şekillendirilmiştir.

Örnekle açıklamak gerekirse; şu an yaşadığınız şehirde yeni bir su kaynağı bulunmuş olsun. Bu su kaynağını kim, nereye, nasıl, hangi araçlarla, ne kadar sürede, hangi koşullar altında taşıyacak ve kullanıma sunacak? Mevzuatlar doğrultusunda söz konusu duruma karar verecek kişi/kurum/kuruluş bu sorulara cevap verecek yetkilere de sahiptir. Ancak, her zaman cevap vermek kolay değildir. Şehirde yapılacak değişiklik, girişim, plan, program, proje, uygulama, yatırım vb. için alınacak kararlar sırasında olumlu ve olumsuz yönlerin göz önünde bulundurulması gerekir. Politika yapıcı ve karar verici, bazen de danışmanlar/bilirkişiler, olumlu ve olumsuzları liste yapar, hangisi daha fazla ise ona göre karar verir. Olumlular fazla ise ne mutlu. Olumsuzlar fazla ise ne yapılmalı? Seçenekler; hemen vazgeçmek veya devam etmektir. Devam ederken, olumsuzlukların olumsuzluk derecesini azaltıcı ve olumluya çevirici önlemlerin alınması, B planlarının yapılması, gerekli tüm maddi, manevi, teknolojik vb. imkânların seferber edilmesi gerekecektir. Örneğe geri dönersek, su hayatın vazgeçilmezidir. Şehirde yaşayan herkese hakkaniyetli bir şekilde ulaştırılmalıdır. Ulaştırma işlemi sırasında ortaya çıkabilecek olumsuzluklar listesi için ilgili mevzuat, uzmanlar, kurum ve kuruluşlar, teknoloji üreticileri vb.’den görüşler alınması, önerilerin satın alınması, uygulamaya geçirilmesi gerekebilir. Tüm bu süreçlerde ekonomik yük ve yükün insan-çevre-şehir-sağlık açısından karşılaştırılması temel yaklaşımlardan birisidir. Su yolunda giderken bir anda, bir noktada kirlilik artışı çıkarsa bulaşıcı hastalık yükü artacaktır. Bulaşıcı hastalık yükünü akılda tutarak, kirleticilerden en uzak noktadan geçirmek ve/veya kirlilik kontrolü için planlamaları yapmak SED yaklaşımının basamaklarından. Politika yapıcı ve karar verici tüm senaryolara bakarak bu yatırımı maliyet açısından uygun bulmayabilir. Başka bir modele geçmek isteyebilir. SED süreci yeniden başlayacaktır. SED metodolojisinin detaylarını Gabriel Gulis’in yayınlarından okumak yararlı olacaktır (<https://>

Türkiye’de SED

Türkiye’de SED çalışmaları, DSÖ tarafından sağlıklı şehir ilan edilen Aydın şehrinde Aydın Sağlıklı Şehir Koordinatörü Dr. Devrim Gülgün ve Prof.Dr.E. Didem Evcı tarafından 2004 yılında başlatılmıştır.²⁻⁴ Aydın şehir sağlığı profilinde yer verilen SED, “Aydın Belediyesi, Katı ve Tıbbi Atık Düzenli Depolama Tesisi Yapımı İş Sağlığı Etki Değerlendirmesine Örnek Kuramsal Yaklaşım” çalışması ile Sağlıklı Kentler Birliği 2. Yıl Konferansı’nda (Aydın,7-9 Eylül 2006) Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Sağlıklı Şehirler En İyi Uygulama Ödülü’nü almıştır.

2005 yılında Avrupa Komisyonu Yeni Halk Sağlığı Programı çerçevesinde Gabriel Gulis yürütücülüğünde uluslararası bir grup olarak, “Yeni Üye Ülkeler ve Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Sağlık Etki Değerlendirmesi Projesi” başlığı ile başvurduğumuz proje kabul olmuştur. Türkiye 5. İş paketi lider ülkesi ve 2,6,8 paketlerinde katılımcı ülke olarak yer almıştır. Gazi Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi tarafından yürütülen çalışmalarda “Turizm ve Rekreatif Sulara Ait Politikalarda Sağlık Etki Değerlendirmesi ”HIA of Tourism and Recreational Water Policies” iş paketi 2007 yılına kadar Türkiye’de turizmin doğduğu şehir Kuşadası’nda yürütülmüştür. Geriye dönük SED olarak uygulanmıştır.⁵

Türkiye’de ilk Sağlık SED eğitimleri 2005 yılında başlamıştır. Gazi Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ekibi tarafından Ankara’da Avrupa Komisyonu proje ekibinin de katılımı ile 28 halk sağlığı alanından, 27 halk sağlığı alanında olmayan kişi, toplam 57 kişi eğitilmiştir.⁶ Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği tarafından DSÖ SED eğitimleri çerçevesinde, üye belediyelere yönelik, Bursa’da 2006 yılında “Yeni Başlayanlar için SED Eğitimi” düzenlenmiştir.

Türkiye’de SED ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. SED’e en yakın yasal düzenleme Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliğidir.⁷ SED gerçekten yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duyar mı? Yoksa, bir vizyon geliştirme aracı mıdır? Bütün bu soruların cevabı için Türkiye’de SED farkındalığının artırılması, eğitimler ve tartışmaların yapılması gerekmektedir.

Genel SED Uygulaması

Bir politika yapıcı veya karar verici yenilik içeren bir yaklaşımını hayata geçirmek ve/veya geliştirme çalışmalarında SED’ ni kullanmak isterse aşağıdaki aşamaları uygulamalıdır:

1. Tercihlerinizi veya size sunulan teklifleri gözden geçiriniz.
2. Kendinizi en yakın hissettiğiniz kararın ne kadar nüfusu etkileyeceğini, bu etkilerin insan-çevre-şehir-sağlık yönünden kıyaslamasını yapınız.
3. SED sürecini yönetecek bir idare ekibi görevlendiriniz.
4. Konuya özel uzmanlar ile de çalışabilirsiniz.
5. 2 nolu basamakta yaptığınız kıyaslamayı nitel ve nicel araştırmalarla güçlendiriniz.
6. Sonuçlarla ilgili B planlarınızı yapınız.
7. Sonuçlara dayalı bir SED raporu hazırlayınız.
8. Kararınızın sonuçlarından etkilenebileceğini düşündüğünüz tüm taraflarla paylaşınız.
9. Kararınızı gerekirse tekrar gözden geçiriniz.
10. Uygulamaya sokunuz.
11. Uygulamanızın yarattığı etkiyi kanıtlara dayalı değerlendiriniz.

12. Elde edilen dersler nelerdir? Bir daha buna benzer karar verme süreçlerinde yukarıdaki basamaklara neler eklenmelidir? Değerlendirip süreçlere dahil ediniz.
13. 2.basamakta düşündükleriniz için şu an uygulamanın getirdiklerini tekrar kıyaslar mısınız?
14. Sonuçlardan mutlu musunuz? Ekonomik, idari, sosyal yansımaları nelerdir?

SED için örnek uygulamalar DSÖ'nün şehirler için oluşturduğu bir kitapta aşağıdaki başlıklarla sunulmuştur⁸.

- İsveç, Helsingborg'daki sağlık etki değerlendirmesi
- Dumansız Brighton &Hove sağlık etki değerlendirmesi çalışmaları
- Ulaşım politikası ve sağlıkta eşitsizlik: Edinburgh'un ulaşım politikası üzerine bir sağlık etki değerlendirmesi
- Kuzey İrlanda, Belfast'taki topluluk güdümlü sağlık etki değerlendirmesi
- İngiltere, Cambridgeshire'daki bir toprak kullanım planının sağlık etki değerlendirmesi
- İngiltere, Newcastle'daki toplumsal esenlik etki değerlendirmesi
- Macaristan, Győr'deki sağlık etki değerlendirmesi için bir ön çalışma olarak çevresel sağlık riski değerlendirmesi

DSÖ SED bilgi toplama formunu <http://www.who.int/hia> adresinde yayınlamıştır. Bu form ile SED deneyimlerinin biraraya toplanması amaçlanmaktadır, Dünya çapında bu alanda uygulama yapacaklar, araştırmacılar, vatandaşlar için önemli bir kanıt havuzu oluşacaktır.

SED için İleri Okumalar

Bir etkiyi değerlendirmek için öncelikle girişimin sektörü ile ilgili bilgilere sahip olmak, bu konuda uzmanlarla çalışmak önemlidir. Sağlık sözkonusu olduğu için, yukarıda belirtilen tüm konularda genel bakış açısına sahip ve danışmanlık sunabilecek halk sağlığı uzmanları ile çalışmak kolaylaştırıcı olabilir. Epidemiyoloji (araştırma yöntemleri bilimi) SED için gerekli bilimsel araçları sunacaktır. Her şeyden önemlisi "politik kararlılık"tır. Süreci başlatan politika yapıcı ve/veya karar verici sürecin takipçisi olmalı ve idari ekip ile uzmanlara gerekli desteği sağlamalıdır. Sürekliliğin taahhüdünü vermelidir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için, herkese sağlıklı bir yaşam ortamı sağlayabilmek için alınan kararların kalitesi gözden geçirilmelidir. Aşağıdaki konularda da ileri okumalar yapılabilir:

1. Sağlıkın sosyal belirleyicileri
2. Herkes için sağlık stratejisi ve hedefleri
3. Sağlık 2020
4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kaynak Olabilecek Web Sayfaları Şunlardır:

- <http://www.who.int/hia/en/>
- <https://www.cdc.gov/healthypplaces/hia.htm>
- https://academic.oup.com/eurpub/article/24/suppl_2/cku165-093/2839682
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4340993/>
- <https://slideplayer.com/slide/5878627/>

1. J, Spanswick L, Palmer N, Christie D, The role of health impact assessment in Phase V of the Healthy Cities European Network , Health Promotion International, Volume 30, Issue suppl.1, 1 June 2015, Pages 71–85, <https://doi.org/10.1093/heapro/dav032>
2. Evcı, E.D., "Sağlık Etki Değerlendirmesi", Aydın Şehir Sağlık Profili, 425, Aydın İli Sağlık Şehir Çalışması, Aydın Şehir Sağlık Merkezi, Aydın, Eylül 2005.
3. Evcı, E.D., "Sağlıklı Şehir Planlaması ve Sağlık Etki Değerlendirmesi Entegrasyonu" ve "Türkiye'den Örnekler-Aydın," Sağlıkli Kentler Birliği 2.Yıl Konferansı, Aydın, 8 Eylül 2006.
4. Küçükşumuk, M., D. Gülgün, D. Evcı, D. Tıkr, E. Kaya, S. Çelimli, A. Elveren, G. Karıcı ve D. Erdoğan, "Sağlık Etki Değerlendirmesine Kuramsal Yaklaşım", Aydın Şehir Sağlık Merkezi, Aydın Belediyesi Şehir Sağlık Çalışması, Mayıs 2006 (Basılmamış Rapor).
5. Evcı, E.D., Gulis G., Aksakal F.N., Ayca S., Bumin M.A. and Beser E., "Health Impact Assessment of Tourism and Recreational Water Policies," 3th Macedonian Congress of Preventive Medicine With International Participation, Book of Abstracts, 95, Ohrid, R. Macedonia, 04-07 October 2006.
6. Gulis G., Evcı, E.D., Aksakal F.N., Zurlıte I., Kobza J., Mileva H., Korcava J., Marcinkova D., Adany R., Adam B., Martuzzi M., Soeberg M., "Capacity Building for HIA", Italian Journal of Public Health, 2007, 5-4(3), 176-180
7. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170408-3.htm>, 8 Nisan 2017 cumartesi, Sayı:30032, Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği
8. Sağlık Etki Değerlendirmesi Şehirler için Araç Kitleri Belge 1. Arka plan belgesi: kavramlar, süreçler, yöntemler Vizyondan Eyleme, WHO Regional Office for Europe, Scherfigsvej 8 DK-2100 Copenhagen, Denmark 2005

KAYNAKLAR

Journal of BSHR
2018;2(2):82-86

KIRAZ
Sağlık Etki Değerlendirmesi